

Ятченко Євген Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
факультету підприємництва та права
Київського національного університету
технологій та дизайну

УДК 341.96 +347.95

Окремі аспекти приведення до виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу в Україні

Досліджуються внутрішні та зовнішні арбітражні рішення, особливості приведення їх до виконання в Україні. Значна увага приділяється розгляду проблеми оптимізації процесу приведення до виконання арбітражних рішень в Україні, виділенню ознак внутрішніх арбітражних рішень з урахуванням досвіду інших країн.

Ключові слова: *арбітражне рішення, визнання рішення, приведення до виконання, ознаки внутрішніх арбітражних рішень.*

Ятченко Е.А. Отдельные аспекты приведения к исполнению решений международного коммерческого арбитража в Украине

Исследуются внутренние и внешние арбитражные решения, особенности приведения их к исполнению в Украине. Большое внимание уделяется рассмотрению проблемы оптимизации процесса приведения к исполнению арбитражных решений в Украине, выделению признаков внутренних арбитражных решений с учётом опыта других стран.

Ключевые слова: *арбитражное решение, признание решения, приведение к исполнению, признаки внутренних арбитражных решений.*

Iatchenko Ievgen. Some aspects of bringing to the enforcement of international commercial arbitration in Ukraine

Investigates domestic and foreign arbitration awards, especially bringing them to perform in Ukraine. In the article the great attention is devoted to pointing out of the problem, process optimization Enforcement of arbitral awards in Ukraine, feature extraction domestic arbitral awards based on the experience of other countries.

Key words: *arbitral award, recognition of arbitral award, enforcement of arbitral award, signs of domestic arbitral awards.*

Розширення кола правовідносин вітчизняних суб'єктів господарювання із іноземними, зокрема із держав – членів Європейського Союзу, призводить і до збільшення кількості спорів, які розглядаються у міжнародних комерційних арбітражних судах, при цьому рішення останніх не завжди добровільно виконуються в Україні. Якщо ж арбітражне рішення, яке винесене в іншій країні або навіть і Міжнародним комерційним арбітражним судом при Торгово-промисловій палаті України, не виконується належним чином в Україні, то це нівелює систему захисту прав у міжнародному арбітражі, підриває довіру до українських суб'єктів господарювання як до надійних партнерів та й взагалі шкодить іміджу України. Виконання арбітражних рішень забезпечується та гарантується не лише багатосторонніми конвенціями, учасником яких є Україна, а й національним законодавством та дієвою процедурою приведення до виконання арбітражних рішень.

Слід зазначити, що загальні вимоги щодо арбітражних рішень, які підлягають виконанню, закріплені у Нью-Йоркській конвенції 1958 року, однак порядок визнання і приведення до виконання арбітражного рішення міжнародна спільнота залишає на розсуд держави, в якій арбітражне рішення підлягає виконанню, а отже Україні. Відповідно виникає потреба в розробці та впровадженні ефективної процедури, яка дозволить мінімізувати несприятливі фактори, якими супроводжується процес визнання та виконання рішення арбітражного суду в Україні. На думку автора, дослідження особливостей визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу в Україні сприятиме вдосконаленню системи виконання арбітражних рішень, а останнє власне і є метою цього дослідження.

Дослідженням питань, пов'язаних із приведенням до виконання арбітражних рішень в Україні, вітчизняні науковці займалися, зокрема: М.Ю. Акулова, В.А. Бігун, В.Б. Гаргат, О.М. Гончаренко, Т.Г. Захарченко, І.О.

Ізарова, В.В. Комаров, С.О. Кравцов, С.Г. Кузьменко, О.А. Логінов, В.В. Масюк, М.А. Погорецький, М.О. Теплюк, С.Я. Фурса, О.О. Штефан, С.О. Якимчук та інші. Однак питанню ґрунтового дослідження видів арбітражних рішень, особливостей процедури їх визнання та виконання, а також питанню оптимізації процедури приведення до виконання арбітражних рішень в Україні зазначеними науковцями приділяється недостатня увага.

Як зазначає О.М. Гончаренко, виконання міжнародного комерційного арбітражного рішення – це процес застосування примусових заходів уповноваженими органами держави щодо рішення, постановленого міжнародним комерційним арбітражним судом, визнаним державним судом на території і в порядку, передбаченому процесуальним законодавством держави, де запитується таке виконання. При цьому має місце об'єднання в один юридичний процес процедури визнання та виконання рішення міжнародного комерційного арбітражного суду [1]. Тобто, процес виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу в Україні включає в себе процедуру обов'язкового визнання зазначеного рішення державним судом, що й відрізняє процедуру виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів та іноземних судів від виконання рішень національних судів в господарських справах, а отже процедура приведення до виконання арбітражних рішень в Україні потребує додаткової регламентації та вдосконалення.

Міжнародно-правове регулювання визнання та виконання арбітражних рішень, як вказує С.О. Кравцов, має свою історію. Спочатку, в 1923 році держави-учасниці Женевського протоколу взяли на себе зобов'язання виконувати рішення арбітражних судів, які були винесені на їх території, в 1927 році держави-учасниці Женевської конвенції взяли на себе зобов'язання виконувати на своїй території також і арбітражні рішення, які винесені на території інших країн – учасниць зазначеної конвенції. Згідно Нью-Йоркської конвенції 1958 року спори, які передані на розгляд до арбітражу, мають

обов'язково включати іноземні елементи, при цьому арбітражні рішення, ухвалені на території тієї ж держави, в якій вимагається їх визнання і виконання, не повинні бути внутрішніми [2]. Отже, виникла проблема поділу арбітражних рішень на внутрішні, тобто такі що прийняті на території країни виконання, та на зовнішні, які прийняті на території іншої країни. Ця проблема поділу арбітражних рішень на внутрішні та зовнішні актуальна й в Україні, для якої, як правонаступниці СРСР, Нью-Йоркська конвенція набула чинності з 8 січня 1961 року.

Як зазначають Т.Г. Захарченко та М.О. Теплюк законодавство України у питанні визнання та виконання арбітражних рішень зазнало значних змін, які насамперед стосувалися порядку виконання рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду та Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України, водночас порядок визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів кардинально не змінювався. У період з 1995 до 2004 року, рішення МКАС та МАК при ТПП України були виконавчими документами, а відтак сторона, на користь якої винесено арбітражне рішення, мала право безпосередньо звертатись до органу виконавчої служби, рішення ж іноземних арбітражів виконувалися на підставі виконавчих листів, які видавалися загальними судами. Починаючи з 2004 року рішення МКАС та МАК при ТПП України, які розглядалися законодавцем як рішення третейських судів, стали виконуватися на підставі виконавчих листів, що видаються загальними судами на підставі клопотань стягувачів [3]. Отже, виходячи із процедури приведення до виконання рішень МКАС та МАК при ТПП України, законодавець до 2004 року надавав їм статус внутрішніх рішень, а починаючи з 2004 року, з метою однакового правового регулювання, вони стали виконуватися як і рішення іноземних судів.

Слід погодитися із позицією, яку висловити В.В. Комаров та С.О. Кравцов, що ключовим проблемним питанням є намагання ототожнити визнання і виконання іноземних арбітражних рішень та іноземних судових

рішень. Зазначені науковці підкреслюють, що питання визнання і примусового виконання іноземних арбітражних рішень як прототипу іноземного судового рішення знаходить кардинально протилежні відповіді в різних правових системах і в доктрині міжнародного комерційного арбітражу, хоча Постановою Ради ЄС 44/2001 від 22 грудня 2000 року «Про юрисдикцію, визнання і приведення у виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах», як і раніше прийнятих Брюссельській конвенції 1968 року та Луганській конвенції 1988 року, було виключено поняття «арбітраж» із сфери виконання і визнання іноземних судових рішень [4]. Нью-Йоркська конвенція не встановлює однакового для всіх країн порядку визнання і виконання арбітражних рішень, а зазначене рішення Ради Європейського Союзу є лише орієнтиром у розбудові правових систем країн Європейського Союзу, а отже Україна має право мати свою, специфічну процедуру приведення до виконання рішень арбітражних судів подібну до процедури виконання рішень іноземних судів. Поряд з цим слід враховувати й той факт, що Україна має намір інтегруватися до європейської спільноти, відповідно слід налагоджувати співпрацю з країнами – учасницями ЄС у сфері судочинства, зокрема в частині гармонізації визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів. В ЄС, як зауважує В.І. Бобрик, вже тривалий час порушується питання про необхідність реформування процесуального законодавства країн-учасниць [5], а тому й Україні слід спрямувати процес реформування судової системи відповідно до визначених Радою ЄС орієнтирів, а отже відрізнити рішення міжнародних комерційних арбітражів від рішень іноземних судів в тому числі й в процедурі їх виконання.

В Україні рішення іноземних арбітражних установ, згідно ч.1 ст. 35 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 року є обов'язковими, незалежно від того в якій країні воно було винесене [6], а також підлягає виконанню в силу дії Нью-Йоркської конвенції відповідно до внутрішніх процесуальних норм. Визнання та виконання в

Україні рішень іноземних судів здійснюється на підставі відповідних, як правило двосторонніх міжнародних договорів, при цьому діє принцип взаємності. Рішення іноземного суду є рішенням, яке винесене судом іншої держави відповідно до законодавства цієї держави, вітчизняні ж суди при винесенні рішення в аналогічній ситуації керуються вітчизняним законодавством, яке може суттєво відрізнятися від законодавства країни, суд якої виніс це рішення. Крім цього слід врахувати, що розгляд справи в міжнародному комерційному арбітражному суді є альтернативою розгляду справи в державному суді, відрізняється процедурою звернення та розгляду, а тому є логічним щоб відрізнялися й процедури приведення до виконання арбітражних рішень та рішень державних судів, в тому числі й іноземних.

Науковцями висловлювалася позицією, що рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду та Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України є внутрішніми, тому Нью-Йоркська конвенція не підлягає застосуванню і проблема виконання цих рішень на території України має вирішуватися за національним законодавством [7]. Перш ніж дати відповідь на питання про застосування положень Нью-Йоркської конвенції в частині виконання арбітражних рішень в Україні варто визначитись яке ж арбітражне рішення слід вважати внутрішніми. Як зазначає С.О. Кравцов, деякі країни, на відміну від України, зробили спробу чіткіше розмежувати сферу застосування Нью-Йоркської конвенції 1958 року і внутрішнього національного законодавства про арбітраж в частині другого критерію, тобто визнання рішень арбітражів внутрішніми. Згідно Закону Великобританії про арбітраж 1996 року арбітражне рішення визнається «внутрішнім» при дотриманні двох умов: 1) його сторони є підданими або резидентами Великобританії або юридичними особами, інкорпорованими в Великобританії або чії органи управління знаходяться в Великобританії; 2) місцем арбітражу є Великобританія. В Німеччині навіть рішення арбітражу, винесене на її території, не розглядається як внутрішнє, якщо сторони підпорядкували арбітраж іноземному праву [8]. На думку автора,

напрацювання законодавців Німеччини та Великобританії може стати в нагоді й законодавцям та науковцям України в частині визнання рішень арбітражів внутрішніми. Виходячи із викладеного внутрішнім в Україні слід вважати арбітражне рішення за дотримання таких умов: 1) воно винесене арбітражем в Україні; 2) обидві сторони є резидентами України або їхні органи управління знаходяться в Україні; 3) сторони підпорядковують вирішення спору праву України. Дослідивши вимоги щодо суб'єктного складу сторін, закріплені в ч.2 ст. 1 Закону України про міжнародний комерційний арбітраж, а саме останнім регламентується діяльність діючих при Торгівельно-промисловій палаті України арбітражів, стає зрозумілим, що вимога законодавця про наявність іноземного елемента практично, тобто в переважній більшості, позбавляє ці арбітражні рішення статусу внутрішніх, а отже при вирішенні питання про виконання цих рішень в Україні мають застосовуватися положення Нью-Йоркської конвенції. Відповідно лише окремі рішення міжнародних комерційних арбітражів в Україні можуть розглядатися як внутрішні.

На думку автора, внутрішні арбітражні рішення мають багато спільного з рішеннями третейських судів, хоча звичайно ж мають певні й відмінності. Слід врахувати той факт, що внутрішні арбітражні рішення, як і рішення третейських судів, не потребують їх визнання, вони є остаточними, оскарження їх можливе лише з підстав, передбачених законом, а тому до внутрішніх арбітражних рішень пропонується застосовувати існуючу процедуру, передбачену для виконання рішень третейських судів у господарських спорах, оскільки справи, які розглядаються міжнародними комерційними арбітражами, за своєю сутністю є господарськими.

Відповідно рішення, які підлягають примусовому виконанню, слід поділяти на три групи. В першу групу слід включати рішення іноземних судів, до їх визнання та приведення до виконання застосовувати чинну в Україні процедуру, закріплену в ЦПК України. До другої групи слід віднести внутрішні арбітражні рішення, тобто такі, які підпадають під виділені ознаки

внутрішніх рішень, вони не потребують визнання, а тому може бути застосована існуюча процедура, передбачена для виконання рішень третейських судів у господарських спорах. Для визнання й виконання зовнішніх арбітражних рішень, а також рішень МКАС та МАК при ТПП України, які не підпадають під ознаки внутрішніх, враховуючи їх специфічність, пропонується розробити окрему процедуру.

В першу чергу, на думку автора, слід визначитись із державним судом, в якому вирішуватиметься питання про визнання та приведення до виконання арбітражних рішень. Як зазначає В.А. Бігун, до 2005 року питання приведення до виконання іноземних арбітражних рішень, які охоплювалися поняттям «рішення іноземного суду», здійснювали апеляційні суди України. Однак із набранням чинності ЦПК України ці повноваження перейшли до місцевих загальних судів, для яких ця категорія справ була абсолютно новою, що негативно позначилося на строках та якості їх розгляду [9]. Слід зазначити, що за останні десять років не помітно зростання якості та оперативності у вирішенні цього питання місцевими загальними судами, та це й не випадково, оскільки рішення міжнародних комерційних судів суттєво відрізняються від рішень судів у цивільних справах. На не вдалість цього експерименту звертають увагу й Т.Г. Захарченко та М.О. Теплюк – члени Президії Міжнародного комерційного арбітражного суду при ТПП України, заслужені юристи України, пропонуючи розгляд клопотань про визнання та виконання арбітражних рішень, незалежно від того, в якій країні ці рішення були прийняті, віднести до компетенції апеляційних судів з огляду на більш високий професійний рівень суддів цієї ланки судової системи України [10].

Повернення апеляційним судам повноважень щодо вирішення питання про приведення до виконання рішень міжнародних комерційних арбітражних судів також не можна вважати вдалим вирішенням цієї проблеми, оскільки тоді апеляційні суди розглядатимуть справи як суди першої інстанції, а це порушує принципи побудови судової системи України, та й залишаться проблемні питання з частині визначення підсудності справ. На думку автора,

для вирішення питань приведення до виконання рішень комерційних арбітражних судів доцільно створити в Україні один спеціалізований суд. Слід зазначити, що вирішення клопотань про скасування арбітражного рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду або Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України, відповідно до ст. 6 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 року, покладено на Шевченківський районний суд м. Києва, а отже, в Україні вже існує практика покладення лише на один суд розгляду питань, пов'язаних із діяльністю міжнародного комерційного арбітражного суду. Враховуючи той факт, що вже існує співпраця Шевченківського районного суду м. Києва та арбітражів при Торгово-промисловій палаті України, то і вирішення питання приведення до виконання рішень зазначених арбітражних судів можливо покласти саме на цей суд. З іншого боку, справи, які розглядаються міжнародними комерційними арбітражами, за своєю сутністю є господарськими, а відтак має сенс створення відповідного спеціалізованого суду, як суду першої інстанції, саме в системі господарських судів України в м. Києві, наділивши саме цей суд повноваженнями щодо розгляду клопотань про визнання та виконання арбітражних рішень, незалежно від того, в якій країні ці рішення були прийняті, а також повноваженнями щодо скасування арбітражних рішень, винесених Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України.

Виходячи із вищезазначеного, автор вважає за можливе зробити наступні висновки:

1. Слід підтримати позицію науковців щодо недоцільності ототожнення процедур приведення до виконання в Україні рішень іноземних судів та рішень міжнародних комерційних арбітражів. Для приведення до виконання рішень іноземних судів пропонується залишити існуючу процедуру, передбачену ЦПК України, а для виконання рішень міжнародних

комерційних арбітражів слід розробити іншу, з урахуванням світового досвіду та міжнародних стандартів.

2. Рішення міжнародних комерційних арбітражів слід поділяти, відповідно до існуючої в світі традиції, на внутрішні та зовнішні. Як ознаки, за якими слід відрізнити внутрішні арбітражні рішення від зовнішніх, враховуючи досвід Великобританії та Німеччини, пропонуються наступні: 1) рішення винесене арбітражем в Україні; 2) обидві сторони є резидентами України або їхні органи управління знаходяться в Україні; 3) сторони підпорядковують вирішення спору праву України. Внутрішні арбітражні рішення не потребують визнання, а тому може бути застосована існуюча процедура, передбачена для виконання рішень третейських судів у господарських спорах.

3. Для приведення до виконання арбітражних рішень, які не відповідають ознакам внутрішніх, слід застосовувати спеціальну процедуру, при цьому активно використовувати нормативну базу, напрацьовану світовою спільнотою, зокрема Нью-Йоркську конвенцію 1958 року. Відповідно й суд, який вирішуватиме ці питання, має бути спеціалізованим в системі господарського судочинства, а його судді повинні мати відповідну спеціальну підготовку.

1. *Гончаренко О.М.* Міжнародний комерційний арбітраж / О.М. Гончаренко. – Ніжин, 2014. – С.82.
2. *Кравцов С.О.* Міжнародний комерційний арбітраж та національні суди: монографія / С.О. Кравцов. – Х: Право, 2014. – С. 169–170.
3. *Захарченко Т., Теплюк М.* Визнання і виконання міжнародних арбітражних рішень в Україні: питання теорії та практики / Захарченко Т., Теплюк М. // Право України. – 2011. – № 1. – С. 162–163.
4. *Виконавче* провадження: навч.-практ. посіб. / В.В. Комаров, В.В. Баранкова, В.А. Бігун та ін.; за заг. ред. В.В. Комарова. – Х: Право, 2014. – С. 156.
5. *Бобрик В.* Перспективи спрощення в Україні судового розгляду цивільних і господарських справ із невеликою ціною позову в контексті європейського досвіду / В. Бобрик // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 3. – С. 11.
6. *Про міжнародний комерційний арбітраж:* Закон України № 4002-ХІІ від 24.02.1994 р. // Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>.
7. *Гончаренко О.М.* Цит. праця. – С. 89.
8. *Кравцов С.О.* Цит. праця. – С. 170-173.
9. *Виконавче* провадження: навч.-практ. посіб. Цит. праця. – С. 160-161.
10. *Захарченко Т., Теплюк М.* Цит. праця. – С. 182.

Розширена анотація

Broadening the range of domestic legal entities with foreign, including the states - members of the European Union, leads to an increase in disputes being considered in international commercial arbitration courts, with recent decisions are not always voluntarily performed in Ukraine. If the arbitration decision, which was adopted in another country or even the International Commercial Arbitration Court at the Chamber of Commerce in Ukraine, not working in Ukraine, it eliminates the system of rights protection in international arbitration undermines the credibility of the Ukrainian economic entities as to trusted partners and generally harm the image of Ukraine. Enforcement of arbitral awards is provided and guaranteed not only to multilateral conventions by Ukraine, but also by national legislation and effective procedure Enforcement of arbitral awards.

It should be noted that the general requirements for awards to be performed enshrined in the New York Convention of 1958, but the procedure for recognition and enforcement to the award, the international community leaves it to the state in which the award is enforceable and thus Ukraine. Accordingly, there is a need to develop and implement effective procedures that will minimize the disadvantages that accompany the process of recognition and enforcement of the arbitral award in Ukraine.

In Ukraine, the foreign arbitration institutions in Ukraine are mandatory, irrespective of the country in which it was made and enforceable by virtue of the New York Convention in accordance with domestic procedural rules. Recognition and enforcement in Ukraine of foreign judgments on the basis of relevant usually bilateral agreements, while the principle of reciprocity. In addition, please note that the case in international commercial arbitration is an alternative to the case in state court, different procedure appeal and review, and therefore it is logical to differ and procedures Enforcement of arbitral awards and decisions of state courts, including foreign. The author supports the position of scientists on the irrationality identification procedures Enforcement in Ukraine of foreign judgments and decisions of international commercial arbitration. For Enforcement of foreign

judgments is proposed to keep the current procedure provided by the legislation of Ukraine, and for the enforcement of international commercial arbitration should develop another, taking into account international experience and international standards.

According to the author, internal Ukraine should be considered in the award subject to the following conditions: 1) it is rendered by arbitration in Ukraine; 2) both parties are residents of Ukraine or their governments are in Ukraine; 3) The parties dispute the right subordinate Ukraine. Domestic arbitration awards do not require recognition, and therefore can be used existing procedure provided for enforcement of arbitration in commercial disputes.

Offers scientists the return of appellate courts authority to address the issue of bringing to the enforcement of international commercial arbitration courts did not consider a good solution, because then appellate courts examine cases as courts of first instance, which violates the principles of construction of the judicial system of Ukraine. According to the author, to bring issues to the enforcement of commercial arbitration courts in Ukraine advisable to create a specialized court system of commercial courts. The judges of this court shall have qualified, know and be guided in making decisions not just domestic law, but also the world's arbitration law, which will raise the issue of recognition and enforcement of international commercial arbitration in Ukraine.